

עיתונות הספורט בגרמניה הנאצית

בשירות הפתרון הסופי

משה צימרמן

היהודים תרמו תרומה נכבדה ל"חיבור" בין תקשורת לספורט בגרמניה מראשית המאה העשרים. עיקר תרומתם של עיתונאי ספורט יהודים, שהיו חלוצים בתחומם, בא לידי ביטוי בעיתונות הספורט הכללית כמו גם בעיתוני ספורט יהודיים ייחודיים.¹ אין פלא, אפוא, שהחוליה ה"יהודית" המקשרת בין ספורט לעיתונות הייתה מטרה למתקפות האנטישמיות הנאצית. המאמר שלהלן מתמקד בדוגמה מובהקת וחשובה: גורלו של שבועון הכדורגל המרכזי *Kicker* (להלן: קיקר) ברייך השלישי.² השבועון, שנוסד בשנת 1920 ונערך בידי יהודי, עיתון בעל רמה גבוהה מזו של עיתונות הספורט השכיחה, היה תחת השלטון הנאצי לשופר של תעמולה אנטישמית ואפקטיבית במיוחד משום שפנה לקהל הרחב של חובבי הכדורגל.³ המאמר הוא חלק מפרויקט מחקר רב משתתפים, "הקיקר ברייך השלישי", שיזמו עורכי העיתון הנוכחיים מתוך כוונה להתמודד באופן שיטתי עם העבר הנאצי של העיתון. הם העמידו לרשות החוקרים את כל הגיליונות שיצאו אז לאור ואפשרו בחינה מדוקדקת של הנושא בעזרת חומרים נוספים מארכיון העיתון. היהודי שייסד את השבועון קיקר היה ולטר בנזמן (Walther Bensemann), בן למשפחת בנקאים ויליד ברלין (1873).⁴ האיש, שמגיל צעיר לא רק שיחק כדורגל אלא היה גם פעיל בייסוד אגודות כדורגל, ייסד את השבועון זמן קצר לאחר תום מלחמת העולם הראשונה. בשנת 1926 עברה מערכת השבועון לאחר כמה שנות נדודים לנירנברג, העיר שבה נערכו אסיפות המפלגה הנאצית משנת 1927 ואשר המושל (גאולייטר) הנאצי שלה היה יוליוס שטרייכר, עורכו של העיתון האנטישמי המובהק והגס ביותר, *Der Stürmer*. עד לעליית הנאצים לשלטון הייתה תפוצתו של קיקר כ-20,000 עותקים. המתחרים זכו לתפוצה גדולה יותר, בין השאר מכיוון שבשורת הכדורגל של בנזמן הייתה אחוות עמים, שעה שהמסר של רוב עיתוני ההתעמלות והספורט הגרמנים היה לאומי במובהק. זמן קצר לאחר שעלו הנאצים לשלטון הותאם העיתון, שמעתה היה תחת פיקוח אגף העיתונות של משרד התעמולה בראשות יוזף גבלס ושל הקומיסר ו"מנהיג הספורט" מטעם המשטר הנאצי, הנס פון טשאמר אונד אוסטן (von Tschammer und Osten), לעקרונות הרייך השלישי ותפוצתו גדלה לכ-100,000 עותקים. משנת 1936 היה לעיתון הרשמי של התאחדות הכדורגל הגרמנית.

האנטישמיות הייתה, מטבע הדברים, עקרון יסוד במשנה הנציונל-סוציאליסטית שאותו ביקש גם עיתון זה להפיץ. זרעי האנטישמיות נפלו על קרקע פורייה בקרב

חובבי הספורט בגרמניה. אגודות הספורט השונות הזדרזו להקיא מתוכן את היהודים – ספורטאים פעילים, תורמים, פונקציונרים – מייד לאחר עליית היטלר לשלטון, עוד לפני שנחתה הוראה מלמעלה לעשות כן; כל כך אצה דרכן של האגודות להתאים עצמן לרוח החדשה שפיעמה בגרמניה למן חודש פברואר 1933.⁵ השתלטות רוח זו על עיתונות הספורט, כולל מסריה האנטישמיים, הייתה תוצאה מתבקשת; אלא שבניגוד לתחומים אחרים, שבהם נחשב "היהודי" לדמות מרכזית במיוחד, כמו התיאטרון, המוזיקה, הרפואה או הכספים, הייתה דמות היהודי בנושא הספורט שולית יחסית (להוציא אולי בויכוח על המקצוענות בכדורגל, שהנאצים התנגדו לה חריפות). לפיכך לא תפסה ההתקפה על יהודים מקום מרכזי בעיתונות הספורט כמו בכמה מכתבי העת בתחומים אחרים, אבל למרות זאת נוכחותה הייתה ניכרת.⁶ ואכן, בניתוח המרכיב הזה בעיתון קיקר יש לתת את הדעת לא רק על מאמרים ואמירות אנטישמיים במובהק אלא גם על הערות אגב, רמיזות מזדמנות או התבטאויות עקיפות המלמדות על חלחולה ועוצמתה של האנטישמיות הנאצית לתחומים צפויים פחות. האפקט של תעמולה אנטישמית מסוג זה הוא גדול במיוחד דווקא מכיוון שהיא מופנית באופן אגבי לקהל שמתמקד בעניין אחר, במקרה שלפנינו – ספורט. גבלס ידע היטב שהתעמולה מבית מדרשו תחלחל היטב לא באמצעות סרטים, נאומים ופמפלטים שהאידיאולוגיה הנאצית, כולל האנטישמיות, במרכזם, אלא באמצעות מסרים המגיעים במסגרת של בידור לקהל שאינו עומד על המשמר ואינו ער למשמעות המסר.

"פרישת" המו"ל היהודי

שבועיים לפני מינויו של היטלר לקנצלר גרמניה עוד אפשר היה לערוך ברוב כבוד את חגיגת יום הולדתו השישים של המו"ל והעורך הראשי של קיקר, ולטר בנזמן. מאז נבחרת גרמניה, הד"ר אוטו נרץ (Nerz) ואשתו, כמו גם שחקני קבוצת הכדורגל המפוארת של נירנברג, שלחו לחתן השמחה מברקי ברכה. בעיתונות הופיעו ברכות ששלחו ראשי התאחדות הכדורגל הגרמנית, ראש העיר (האנטי-נאצי) של נירנברג ורבים אחרים. רשימת המברכים הארוכה מופיעה בגיליון קיקר מ-17 בינואר 1933.

המפנה בהתנהלות העיתון אירע לשיעורין: בחוברת מיום 14 במארס 1933, דהיינו כשבוע לאחר הבחירות לרייכסטג שיזם היטלר ואשר הביאו למפלגתו כ-44 אחוז, עדין יכולה הייתה להופיע תמונתו של אוטו נרץ עומד ליד בנזמן בשולי המשחק בין נבחרת שווייץ ונבחרת דרום גרמניה בעיר שטוטגרט. ב-4 באפריל, דהיינו כעשרה ימים אחרי ש"חוק ההסמכה" התקבל ברייכסטג והפך למעשה את היטלר לדיקטטור של גרמניה, מסרו ראשי ההתאחדות הגרמנית בהודעה מטעמם בעיתון קיקר על תמיכתם "במאבק האומה הגרמנית נגד תעמולת הזוועה המתנהלת בחו"ל". הודעה זו מיצבה את העיתון כתומך החרם הידוע לשמצה על עסקים ומוסדות יהודיים שהוכרו שלוש ימים קודם ("אל תקנו אצל יהודים!") והוצג על ידי הממשלה הנאצית כתגובה הולמת על חלקם

של היהודים בתעמולה האנטי-נאצית בחו"ל. עם זאת, באותו גיליון העז עדיין אחד העורכים, שראשי תיבות שמו היו MS, לדבר בשבחו של בנזמן: "לכן רשאי אני להזכיר, בלי להיקלע להתנהגות הרופסת האופיינית לימים אלה, שבנזמן עמד שנים רבות בורד במאבקו למען מוכנותו הצבאית של הנוער [...] גם בתחום זה תרם תרומה חלוצית פטריוטית חשובה". הוא הוסיף: "חובה לכוון את תשומת הלב לעמדתו זו של בנזמן דווקא בימים המתאפיינים בפחד משתק ובשפל מוסרי".⁷

בשבוע השני של אפריל, עשרה ימים אחרי החרם על העסקים היהודיים ויומיים אחרי שאגודות הכדורגל של דרום גרמניה הכריזו על סילוק היהודים משורותיהם,⁸ עדיין העז העורך מקס ברנס (Max Behrens) לכתוב: "היינו מאחלים לעצמנו הרבה עורכים מסוגו של בנזמן. או אז היה מצב העיתונות שלנו טוב" (11.4.1933). יש להדגיש שכשנכתבו הדברים האלה עדיין היה בנזמן המו"ל והעורך הראשי של קיקר.

ב-19 באפריל התייצב העיתון במובהק לשירות "המהפכה הלאומית" (כך נקראה הממשלה של היטלר) ודיווח על התפטרות ד"ר תיאודור לוואלד (Lewald) מתפקידו כראש מועצת הרייך לאימון גופני בלי להזכיר במפורש את המניע האנטישמי, אך יש להניח שהקוראים הכירו אותו (עקב מוצאו היהודי מצד אביו). זה היה רמז ברור לגורלו הצפוי של ולטר בנזמן. ב-30 במאי, ארבעה חודשים אחרי מינויו של היטלר לקנצלר, הודיע קיקר באופן רשמי על "פרישת" מייסד העיתון וקרא ל"בנייה מחדש של הספורט הגרמני". ב-7 ביוני החליף חבר המערכת הוותיק אך הנאמן למשטר החדש, הנס מילנבך (Hanns-J. Müllenbach) את בנזמן, שיצא מגרמניה לגלות בשווייץ. גם כתבי ספורט יהודים נוספים, כמו וילי מייזל (אחיו של מאמן נבחרת אוסטריה) או יד ימינו של בנזמן, סימון רוזנברגר, וסטלה בלוך "הועזבו" כבר אז. שינוי פני העיתון והתאמתו למשטר החדש ארכו אפוא לא יותר מארבעה חודשים.

כבר ב-19 באפריל, שעה שבנזמן עוד היה עורך העיתון, הוא נאלץ לפרסם מעל דפי עיתונו את הודעתן של הנהלת ההתאחדות הגרמנית לכדורגל ושל הרשות לאתלטיקה, שאין לאפשר שירות "בני הגזע היהודי בעמדות בכירות באיגודי הספורט האזוריים ובאגודות הספורט". אמירה זו משמעה היה "אריזציה" מתוכננת של העמדות הבכירות בספורט הגרמני. קוראי העיתון למדו כי האגודות התבקשו "לממש את ההוראה" הזאת מייד. על חוסר האונים של ה"עדיין עורך" בתקופת המעבר מלמדת גם הדפסת נאומו של מי שמונה זה עתה לקומיסר הרייך לענייני ספורט, פון טשאמר, שבו נאמר בין השאר: היהודים עצמם כבר הבינו "כי בגרמניה החדשה אין לספורטאים ולמתעמלים היהודים מקום בין הדמויות הבכירות והקובעות" (9.5.1933). גם בנזמן ידע שהזינוק במספר חברי אגודות הספורט היהודיות ובמספר האגודות היהודיות מחדש פברואר 1933 הוא אך ורק תוצאה של סילוק היהודים מן האגודות ה"כלליות". אכן, מספר חברי "מכבי" הציונית ו"המגן" (Der Schild) הלא-ציוני, תאבי הפעילות הספורטיבית, הגיע תוך שבועות ספורים ל-40,000, כמעט עשירית מסך יהודי גרמניה באותם ימים.⁹

בשנת 1933 עוד נזכר שמו של בנזמן פעמיים בעיתון שאותו נאלץ לעזוב. בפעם הראשונה היה זה במאמר על ההיסטוריה של הכדורגל הגרמני שהתפרסם בעקבות פיזור התאחדות הכדורגל של דרום גרמניה במסגרת הפעלתו של עקרון הריכוזיות של הרייך השלישי גם בתחום זה ("זהו רצון החוק של המנהיג ואנו מקבלים זאת ללא ערעור", 1.8.1933). מחבר המאמר התייחס להיסטוריה של התאחדות הכדורגל הדרום גרמנית והזכיר אגב כך שבנזמן ייסד את אגודת הכדורגל של קרלסרוהה ב-1891, של האגודה בשטרסבורג ב-1893 ושל קבוצת הכדורגל MTV ממינכן ב-1897 (שתוך שלוש שנים החליפה שמה לבאיירן מינכן) והיה אחד מחלוצי הכדורגל הגרמני. זו הייתה דרך מחוכמת ומסוכנת עבור העיתונאי להתגבר על השיטה השכיחה במשטר הנאצי של מחיקת זיכרונות הקשורים ביהודים. שלושה חודשים מאוחר יותר הרשה לעצמו העורך הראשי החדש מילנבך, עקב אליפות הכדורגל של בתי הספר בברלין, שבה נכח גם קומיסר הספורט פון טשאמר, הערה חתרנית: "הקיקר פעל מאז ומעולם למען תמיכה בכדורגל בבתי הספר ולמען פרסומו, ומייסד עיתון זה ועורכו לשעבר, ולטר בנזמן, הקדיש חלק ניכר מעבודת חייו כדי שהכדורגל ימצא דרכו אל בתי הספר" (31.10.1933). פרסום דברים אלה בעירו של האנטישמי הפרוע יוליוס שטרייכר, אשר גרם כבר לסילוקו של המאמן היהודי של אגודת הכדורגל של נירנברג, היה גילוי של תעוזה. אבל הבלחות אלה לא יכלו להסתיר את העיקר: לא היה עוד מקום לאזכור חיובי של מייסד העיתון ברייך שיוסד על אדני הנאציזם.

המאמן הלאומי, העיתונות והיהודים

אוטו נרץ היה מאמן נבחרת גרמניה בימי רפובליקת ויימר ובשנים הראשונות של הרייך השלישי. הוא פוטר מתפקידו בשנת 1936 לאחר שנבחרתו הפסידה במשחקים האולימפיים שנערכו בברלין נגד נבחרת נורווגיה. זה היה משחק הכדורגל היחיד שבו נכח אי פעם אדולף היטלר וההפסד גרם לו להדיר רגליו ממשחקי כדורגל לאחר מכן. אבל נרץ המשיך להיות פרופסור בבית הספר הגבוה לתרבות הגוף ותרגום ממומחיות גם לעיתון קיקר. האיש, שערב עליית הנאצים לשלטון עוד בירך את בנזמן ליום הולדתו השישים, תרם לקיקר שש שנים מאוחר יותר מאמר שכותרתו "המורה לכדורגל כמורה לספורט". "בעידן שטרם תפיסת השלטון על ידי הנציונל-סוציאליזם [...] החזיקו זרים ויהודים את העמדות הטובות ביותר ובהסתמך על העיתונות היהודית היתה להם השפעה מפוררת". למן 1933 התברר, כך נרץ, "שלא זו בלבד שאפשר לוותר על אלמנטים אלה, אלא שהעניינים פועלים כראוי דוקא משום שאלמנטים אלה נעלמו" (25.7.1939). המאמר נכתב כשמונה חודשים לאחר "ליל הברדלח", שכידוע האיץ את "היעלמותם" של היהודים מגרמניה.

במארס 1943, זמן קצר לאחר מפלת סטלינגרד, כאשר שר התעמולה גבלס כבר בישר שברלין "נקייה מיהודים", התלונן נרץ באחד מפרקי הסקירה ההיסטורית שכתב

לקיקר, "הכדורגל הווינאי – אז ועתה", על "ההנהגה המיוהדת" של הכדורגל האוסטרי. הוא הלך על היהודים שהיו "הכוח המניע" שמאחרי המקצוענות שנגדה לחמו הנאצים כדי להגן על עקרון החובבנות (כאילו הייתה החובבנות מפגן של טוהר מול מקצוענות מושחתת על ידי כסף, וכאילו לא נמצאו דרכים עוקפות כדי לתגמל את השחקנים החובבנים הגרמנים). על פי נרץ היו "בעת המעבר לרייך הגרמני הגדול" (דהיינו בעת הסיפוח של אוסטריה לרייך הגרמני במאוס 1938) 335 שחקני נבחרת אוסטריים ובהם "מספר גדול יחסי של שחקנים יהודיים [...]. מה שאינו מפליא בהתחשב בכך שמשך שנים רבות הניהול היה יהודי". זאת שעה שבין חמישים השחקנים המצטיינים האוסטרים לא נמצא על פי נרץ "אף לא יהודי אחד" (16.3.1943, 23.3.1943). ההישג המרשים של "הכוח וינה" בשנות העשרים והמשמעות המפליגה של היותו של הוגו מיזל מאמן כדורגל אוסטרי לא נזכרו אף ברמז.

מי שער לפרסומים הללו של נרץ בקיקר לא יתמה על מאמר אחר שאליו כבר שם המחקר לב, פרי עטו של נרץ בעיתון אחר, העיתון של שעה 12:00, מיום 4 ביוני 1943: "הספורט באירופה יהיה נקי מהיהדות". שם כתב על "ספורט נקי מיהודים באירופה הנקייה מיהודים" וגם על כך ש"מלחמת העולם הנוכחית שהיהודים פתחו בה חשפה עוד יותר את התפקיד הבוגדני שמילאו היהודים גם בספורט".¹⁰ המאמר מלמד שנרץ ידע לא רק על "היעלמות" היהודים, אלא גם על השמדתם ובירך על כך. קיקר, שסיפק לנרץ פלטפורמה תעמולתית, שימש כסייען ל"פתרון הסופי", לא פחות.

לאחר שהיהודים סולקו במהלך שנת 1933 מן הכדורגל "הגרמני" ומאגודותיו (אם כי היו יוצאים מן הכלל), לא חשה הנהגת הספורט של הרייך השלישי דחיפות לעסוק בנושא היהודי. לא דובר רק בספורטאים או בפונקציונרים של אגודות הספורט, אלא גם בעיתונאי ספורט. בחודש ספטמבר 1933 סיכם הממונה בכרנדבורג על ענייני העיתונות, בעל דרגת אלוף משנה בס"א, פלוני ארנסט באואר, בריאיון שהתפרסם בקיקר, את שבעת חודשי עבודתו הראשונים: "קודם כול עשינו עבודת טיהור [...] נגד ההשחתה הרוחנית בדיווח העיתונאי בענייני ספורט [...] היהדות הלוא שלטה כאן עד 1933. [...] התפקיד הראשון שעמד על הפרק היה לנקות את יציעי העיתונות מיהודים ומשאר סופרים בפרוטה, שהזיקו לספורט" (12.9.1933).

בשנים הבאות נמצא רק מספר מועט יחסית של טקסטים שעסקו באופן מפורש בסילוק היהודים מן הספורט, נושא שנחשב ביסודו של דבר כ"סגור". לו נחשב עדיין אקטואלי, לא הייתה ההתייחסות להגדרת המתאגרף האמריקני המפורסם מקס בר כ"חצי יהודי" נותרת אך כהערת אגב בתגובה למכתב למערכת,¹¹ ובדיווח על משחקיה של קבוצת הכדורגל של העיר קאסל לא היו מאזכרים ללא פרשנות עד לחודש מארס 1939 את שמו של שחקן מרכז השדה, ישראל.¹² אולם נותרו שני הקשרים שבהם עדיין היה מקום לדון בדיווח העיתונאי על הנושא "היהודים בכדורגל", שבו באה לידי ביטוי העמדה האנטישמית של עורכי העיתון: הנושא הראשון היה הכדורגל באוסטריה, שם

היה ליהודים תפקיד מרכזי עד לאנשלוס בשנת 1938, והנושא השני היה הדיווח על מפגשים בין-לאומיים, כאשר נציגי הספורט הגרמני נתקלו במחאות ובגילויי סלידה מן המשטר הנציונל-סוציאליסטי.

Damnatio memoriae (יימח זכרם)

לא הייתה קבוצת כדורגל יהודית מצליחה כמו הכוח וינה של שנות העשרים ולא היה מאמן יהודי מוערך כמו מאמן נבחרת אוסטריה הוגו מייזל (1881–1937). בחמש השנים הראשונות לרייך השלישי ועד לאנשלוס הביט הכדורגל הגרמני בקנאה בכדורגל האוסטרי המצליח, אך מתח ביקורת ברוח האידיאולוגיה הנאצית על היותו של הכדורגל האוסטרי מקצועני "באשמת" היהודים.¹³ כך או כך, הדיווח על המתרחש בכדורגל האוסטרי הופיע מדי שבוע בקיקר.

שלושה שבועות לאחר עליית היטלר לשלטון דיווח כתב הקיקר בווינה על צפי למשחק הגביע שבו נטלה הכוח וינה חלק, בלי להוסיף פרשנות אידיאולוגית (28.2.1933). על נטייתו האנטישמית של הכתב, מקס לויטה (Leuthe), ידעו עמיתיו וקוראיו עוד לפני שנת 1933.¹⁴ מקץ שנה, מייד לאחר דיכוי מרד הפועלים הסוציאלי-דמוקרטים הווינאים בפברואר 1934, כלל דיווחו של אותו כתב על המשחק בין פלוריסדורף והכוח וינה אמירות ברורות יותר. בשפה המונית כינה את חלוצי הכוח "אימפוטנטים" וניסה להגחיקם בכתבו: "הם עוררו את הרושם שקיבלו מיריביהם שכר טרחת המשחק" (13.3.1934). רק המילה "יהודי" הייתה חסרה. גם הדיווח על משחקי הליגה בשנת 1934 נעשה ברוח סרקסטית זו: "[קבוצת] הכוח שיחקה משחק שהעמיד בסימן שאלה את הצורך בהצבת שערים בשני עברי המגרש" (16.3.1934). אמנם אין להערה זו אופי אנטישמי, כמו גם בהתייחסו ל"אופי האנטישמי הבולט" של הקהל במשחק קבוצת ליברטס ו-Wiener SK (16.3.1937), אולם קוראי העיתון יכלו כבר לנחש את מגמת ההערות האלה (8.5.1934), עמ' 7). העורך הראשי, מילנבך, לא הרחיק לכת בראשית שנת 1934 עד כדי הסתרת העובדה כי הוגו מייזל היה אורח בטקס הגרלת משחקי אליפות העולם ב-1934 באיטליה מקוראיו (8.5.1934).

בגיליון הראשון של קיקר לאחר סיפוח אוסטריה הרשה לעצמו מקס לויטה לכתוב דיווח אנטישמי נחרץ מ"וינה המבורכת במאתיים אלף יהודים", על קורותיו בימים האחרונים טרם הסיפוח. הוא פתח בטרוניה הלקוחה מארגז הכלים של הדימויים האנטישמיים: "עוד ביום שיש [יומיים לפני הסיפוח] אחר הצהריים התנהגו היהודים בחוצפה מופגנת [...] כאשר הם נמצאים במספר עדיף, הם מקניטים נשים", כפי שעשו לאלה שנופפו דגלי צלב הקרס. לאחר מכן עבר הדיווח לתאר את השינוי במצב הרוח והשמחה על התפטרות ראש ממשלת אוסטריה העצמאית, קורט שושניג. לויטה גילה לקוראיו כי נשיא התאחדות הכדורגל האוסטרית "היה תמיד אחד משלנו", משמע: נאצי, והוא יכול היה לברך סוף-סוף את מזכיר ההתאחדות, פרנץ ליגל, "שמונה להיות יורשו של הוגו

מיזל, האיש שכה הגזימו בהערכתו", בברכת "הייל היטלר". באותו גיליון של קיקר בישר "מנהיג הספורט" האוסטרי כי כבר ניתנה הוראה לאריזציה של איגודי הספורט האוסטרים; משמעות הדבר היא שהסיפוח גרם מייד להדרת היהודים מן הספורט האוסטרי. הקורא המצוי הבין גם את משמעות המאמר שהופיע בגיליון תחת הכותרת "ממולדת הפיהרר": "יצאה הוראה בווינה שהמשחק שבו אמורה הייתה הכוח להופיע, התבטל" (15.3.1938). לספורט היהודי באוסטריה לא ניתנו אפילו יומיים של חסד.

מכיוון שאוסטריה הפכה למחוז של הרייך הגרמני בשם "אוסטמרק", אפשר היה לפרסם בין ספטמבר לנובמבר 1939 סדרה של מאמרים היסטוריים בנושא "עלייתה ותפארתה של נבחרת הפלא" האוסטרית, זו של שנות העשרים והשלושים, שנכתבה בידי עורך הקיקר מילנבך ועוזרו. סדרת המאמרים קובצה והופיעה כספר בשנת 1941. גם כאן אנו נתקלים בדוגמה מובהקת למחיקה מן הזיכרון הקולקטיבי (damnatio memoriae). כשם שעשה אוטו נרץ במאמרים שהוזכרו לעיל, כך גם מחברי המאמרים האלה שקדו שלא להזכיר ולו פעם את הכוח וינה או את הוגו מיזל. שאלה מעניינת היא מה חשב לעצמו הקורא האוסטרי ש"ידע את יוסף".

פעם אחת ויחידה הופיעה התייחסות לקבוצת הכוח וינה בקיקר לאחר הסיפוח. בנובמבר 1942, כאשר רוב יהודי וינה כבר גורשו ונרצחו, נענתה בפינה הקבועה "מידעון של הקיקר" בקשתו של טר"ש מן היישוב, איזרלוהן, להציג רשימה של קבוצות הכדורגל שזכו באליפות העיר וינה. הרשימה אכן ציינה ליד שנת 1925 את הכוח וינה (17.11.1942). לא ברור מה גרם להתעלמות זו משיטת מחיקת הזיכרון: נאמנות פדנטית לפרטים, רשלנות או כוונה חתרנית? אין אנו יודעים, אך היוצא מן הכלל מעיד על הכלל.

גם צ'כוסלובקיה הייתה מושא לכתיבתם של פובליציסטים שעיסוקם בספורט בשנת 1938. על רקע דרישות הגרמנים באזור הסודטים הצ'כי, ששיאן היה במשבר חודש ספטמבר ובהסכם מינכן, ציין קיקר תחת הכותרת "תהליך הטיהור הגדול באזור הסודטים", כי אגודות הכדורגל של הגרמנים הסודטים היו צריכות להתמודד עם "צ'כים, יהודים והמקצוענות". מנקודת ראותו של המדווח הבעיה הייתה "שהרבה יסודות זרים", משמע: יהודים, "הצליחו להכנס [לכדורגל הצ'כי] באמצעות כסף". בעיר בריקס הלינו על כך ש"הנהגת הקבוצות של אחינו הגרמנים בעיר היתה מורכבת מיסודות יהודיים ומרקסיסיים". קוראי הקיקר התבשרו כי הכדורגל באזור הסודטים "ינוקה" מ"יסודות" אלה (3.5.1938).

גם לאחר סיפוח אזור הסודטים המשיך קיקר לדון ביהודי האזור. ימים מספר לאחר שהיה אזור בוהמיה (צ'כיה) כולו לפרוטקטורט בחסות הרייך השלישי, במארס 1939, הופיעה ידיעה תחת הכותרת "כאשר הציעו היהודים לקבוצת גבלונץ [קבוצת כדורגל של גרמנים סודטים] 5,000 קרונות". מדובר היה בהטחת אשמה מצד נשיא המועדון, פלוני מר פכל. לגרסתו התמוטטה האגודה שלו (במילים אחרות, סולקה מן הליגה הצ'כוסלובקית) לא משום שהצטרף לתנועה הנציונל-סוציאליסטית הסודטית בראשות

קונרד הנליין או משום שהסתבך בשערורייה, אלא משום שיהודי הפך לנשיא המועדון ויהודים טרחו למנוע מן האגודה להצטרף לתנועה האיחוד (עם גרמניה). את הצ'כים אין הוא מזכיר כלל (21.3.1939). גם בעימות ספורטיבי זה בין גרמנים לצ'כים באזור הסודטים הוכיחה טקטיקת ההסחה התקשורתית בנוסח "היהודים אשמים" את עצמה.

אנטישמיות ואירועי ספורט בין-לאומיים

בגרמניה הנאצית איבד הכדורגל את הניטרליות הפוליטית שלו מרצון. אחד מעורכי קיקר ניסח זאת בבירור: "כל נסיעה של נציגות הכדורגל הרשמית של גרמניה היא נסיעה בעלת אופי ספורטיבי-פוליטי" (3.12.1935). אין פלא שכדורגלנים גרמנים ששיחקו משנת 1933 בחו"ל נתקלו במפגני שנאה וכוז שכוונו נגד הרייך השלישי ומדיניותו. ארגונים יהודיים היו בעלי מוטיבציה מיוחדת בארגון הפגנות נגד גרמניה הנאצית ועל כך הגיבו אמצעי התקשורת הגרמניים בהתקפות על היהודים תוך שימוש בדעות קדומות אנטישמיות. הטענה כי "היהודים הם אסוננו" הופיעה מדי שבוע בראש העמוד הראשון של העיתון שטימר. הקיקר התאים עצמו לרוח זו: היהודים פוגעים במאמצי הכדורגל לסלול את הדרך להבנה בין העמים.¹⁵

ב-3 בדצמבר 1933 התקיים בברלין משחק בין נבחרות הכדורגל של פולין וגרמניה. זה עתה פרשה גרמניה מחבר הלאומים והמדינאות הנאצית התכוונה להשתמש במשחק הכדורגל כדי לאותת על הפשרה ביחסים המתוחים בין שתי המדינות (הפולנים חששו ממדיניות גרמנית רוויזיוניסטית שתחזיר לגרמניה את האזורים שאבדו לה לטובת פולין בעקבות חוזה ורסאי) ולסלול את הדרך לחוזה אי-התקפה בין שתי המדינות (שאכן נחתם ב-4.1.1934). היו כמובן בפולין חוגים שהתנגדו להפשרה ביחסים עם האויב הנצחי, גרמניה, אבל קיקר טפל את האחריות להפגנות האנטי-גרמניות על המרקסיסטים "וכמובן הספורטאים היהודים". כותרת המאמר הייתה: "בפולין שוררת אופטימיות" (28.11.1933). תרגיל זה של התעמולה הנאצית היה יעיל. זאת אנו למדים לא רק מכך שהמשחק בברלין עבר בשקט, אלא גם מכך שמשחק הגומלין מקץ כמה חודשים בוורשה לא גרם למהומות. לגרסת קיקר הצייתן היה הקהל הפולני "מארח למופת, חביב ובעל רצון טוב", אף שנבחרת פולין הפסידה 5:2 (11.9.1934).¹⁶

גם המפגשים עם אנגליה שימשו הזדמנות לעיתון להציע פרשנויות אנטישמיות. כאשר נערכה בלונדון הפגנה נגד נבחרת האתלטיקה הגרמנית באוגוסט 1933, ייחס העיתון את ההפגנה רק ליהודים (22.8.1933), וכחצי שנה טרם המפגש הראשון מאז עליית היטלר לשלטון עם נבחרת אנגליה בכדורגל ניצל העיתונאי של קיקר, שדיווח מלונדון על המשחק בין אנגליה להולנד, את ההזדמנות כדי להטיח הערות מזלזלות ביהודים: הוא סיפר שנתקל ב"שרץ יהודי" שרצה למכור לו כרטיס כניסה וב"מנוול יהודי" אחר שרצה לסייע לו במכירת הכרטיס (21.5.1935). לקראת המשחק שעמד להיערך בלונדון דיווח הכתב של קיקר, ויליאם פרקר-שמיד,¹⁷ שהיה גזען ואוהד הפאשיזם, בפירוט רב

על האווירה באנגליה. הוא כתב ש"ההסתה היהודית מטוטנהם", כלומר הניסיון "לגרום לביטול המשחק" באמצעות פעולות מחאה פומביות נגד הופעתם של נציגי הספורט של גרמניה הנאצית על אדמת אנגליה, גרם דווקא לאפקט בומרנג בכך שעורר את תשומת הלב של מיליוני אנגלים לכך שמפגש כזה אמור להתקיים. רצון האנגלים, על פי אותו כתב, היה "לראות את שחקני הכדורגל הגרמנים" (12.11.1935).

זמן קצר קודם המשחק סיפר פרקר-שמיד על התגובה השלילית, לגרסתו, בדעת הקהל על ההפגנות שארגנו האיגודים המקצועיים, "לאמור: הקומוניסטים והיהודים", כמו גם על עמדתו המסתייגת של נשיא ההתאחדות האנגלית, סטנלי רוז, מן "הפוליטיזציה של אירוע ספורטיבי"¹⁸. גם כאן ניסה העיתון, ברוח התעמולה של הרייך, להסב את תשומת הלב לפער בביכול שבין האהדה של העם האנגלי לגרמניה לבין עמדתם של מושכי החוטים בפוליטיקה ובכלכלה, שונאי גרמניה, במילים אחרות – היהודים.

המשחק התקיים, המחאות לא הועילו. כאשר נוגן ההמנון הנאצי, "שיר הורסט וסל", עמדו השחקנים הגרמנים והצדיעו במועל יד מול 75,000 צופים אנגלים באצטדיון וייט-הארט-ליין. העובדה שגרמניה הפסידה 3:0 נזכרה בכתבתו של מילנבך רק בעקיפין. שנה מאוחר יותר, כאשר גם במשחק נגד סקוטלנד בגלזגו פרצו מחאות, שוב נכתב בעיתון על "מסיתים קומוניסטיים" שלהם, "כמו ליהודי לונדון", שימשה הנבחרת הגרמנית סדין אדום (6.10.1936).

לקראת סוף שנת 1938 גבר החשש באירופה מפני המדיניות התוקפנית הגרמנית כלפי חוץ וכלפי פנים. משהחליט ראש העיר רוטרדם כמה ימים אחרי ליל הבדולח (9 בנובמבר) לבטל את המשחק בין גרמניה להולנד שתוכנן ל-9 בדצמבר, ניסה קיקר להאשים את היהודים בהחלטה זו: "הכנופיה הבולשוויקית-יהודית" הפעילה בהולנד, "המסיתים המקצועיים", "החברה הלוחמת נגד השלום", העזה – כך מילנבך – לבצע את זממה בתחום הספורט ולהשיג הישג זמני, אף על פי שכולם יודעים היטב "שמלחמתם של היהודים ועוזריהם המשולמים על ידם הינה סכנה לשלום בין העמים" (6.12.1938).¹⁹ פחות משנה לאחר מכן תקפה, כידוע, גרמניה שוחרת השלום את פולין ואחר כך גם את בלגיה, הולנד וצרפת. האשמים בפרוץ המלחמה, כך אליבא דקיקר, כמו כל העיתונות המונחית על ידי גבלס, היו היהודים (5.9.1939).

גם המשחקים האולימפיים בשנת 1936 בברלין שימשו עילה לקיקר לעסוק שוב ושוב בנושא היהודים. קהל הקוראים התבשר כבר באפריל 1933 שנשיא הוועד האולימפי באייה-לאטור נוטה להסכים לאי-שיתופם של אתלטים יהודים במשלחת הגרמנית למשחקים (25.4.1933). אבל כאשר איים איגוד האתלטיקה האמריקני בחרם "מכיוון שלכאורה [!] לא יורשו אתלטים יהודים גרמנים להשתתף", לא זו בלבד שהעיתון הכחיש את הדבר בהסתמך על העמדה הרשמית של ממשלת הרייך, אלא גם תקף את הידיעה תחת הכותרת "שוב ושוב הסתה" (28.11.1933). קוראי העיתון הגרמני הבינו היטב למי מתכוונים כאשר משתמשים בתואר "מסיתים", שהרי כבר בחודש מארס 1933 האשימה

גרמניה הנאצית את היהודים ב"תעמולת הזוועה" נגד המשטר החדש וארגנה בשל כך, כאמור, את החרם ב-1 באפריל. גם בקיקר השתמשו לא פעם בצירוף המילים "מערכת ההסתה היהודית חסרת התקדים", למשל בגיליון מ-15 במארס 1937.

שנתיים לאחר המשחקים האולימפיים הגדיר קיקר את התחרויות באתלטיקה בין גרמניה לארצות הברית כ"אירוע השנה" בתחום הספורט. זאת לאחר ששנה קודם לכן התלונן על ש"האתלטים האמריקנים לא יבואו השנה לגרמניה בגלל החלטה מגוחכת של ג'רמיה מהוני (Mahoney), נשיא האגודה לאתלטיקה, שתלותו בהון היהודי ידועה" (7.9.1939). העיתון יצא מגדרו כדי להודות לחבר הוועד האולימפי האמריקני האנטישמי אוורי בראנדג' (Brundage), מי שעתיד להיות גם נשיא הוועד האולימפי העולמי,²⁰ על ש"למרות ההסתה נגד גרמניה הנציונל-סוציאליסטית נענה להזמנה בחיוב [...] בניגוד למאמצי היהודים והבולשוויקים להעכיר את האווירה" והתגייס לקיום התחרות (9.8.1938). בדעיכה שיכח קיקר את בראנדג' על עמדתו הנוחה לגרמניה בימי האולימפיאדה לנוכח התנהלות גרמניה הנאצית בשאלת השתתפות ספורטאים יהודים.²¹

כמו בשאר הדיווחים של העיתון נעלם גם כאן "הפיל שבחדר": רדיפת היהודים ברייך. גם לפני "ליל הבדולח" לא היה הדבר נסתר מעיני מי שעניו ראות. כך, למשל, יצאה הוראה מטעם שלטונות הרייך אך שבוע לפני קבלת ההסכמה האמריקנית לקיום התחרות לשנות את כל שמות הרחובות בגרמניה שהיו קרויים על שמות יהודים, למשל. זה היה טיבו של היום-יום ברייך.

הרדיקליזציה בעת המלחמה

לאחר פרוץ המלחמה ב-1 בספטמבר 1939, מלחמת העולם השנייה, היו האמירות האנטישמיות בעיתון גלויות יותר ויותר. בעמוד השני בגיליון המלחמה הראשון נדפסה במלואה הכרזתו של היטלר, שבה הטיח ב"שכבת ההנהגה היהודית-פלוטוקרטית ודמוקרטית" את ההאשמה כי בכוונתה להשמיד את גרמניה. בכך הטיל היטלר את האחריות לפרוץ המלחמה על היהודים. להודעה זו התייחס העורך הראשי מילנבך במניפסט המתרפס שנדפס בעמוד הראשון של אותו גיליון. את חיצו זעמו כיוון בעיקר כנגד אנגליה, אבל לשונו גילתה סימנים ברורים של אנטישמיות. לטענתו גרמניה השתנתה למן 1933. כך, למשל, "לא קורה עוד ששרי חוץ 'גרמנים' משחרים לפתחה של השגרירות הבריטית בברלין" (5.9.1939). לשון אחרת: אנשים מסוגו של שר החוץ היהודי ולטר רתנאו, שנרצח בשנת 1922 לא רק מפני שחיפש הבנה עם המדינות המנצחות במלחמת העולם הראשונה אלא גם עקב היותו יהודי, לא יהיו עוד בגרמניה.

מילנבך המשיך בטון אירוני: מוטב שהאנגלים יפעלו בזירות אחרות שבהן "יוכלו להביא אושר לכני אדם". הדוגמה הראשונה שעלתה בדעתו הייתה פלשתינה שבה, לטענתו, גרמו היהודים שהגיעו מאירופה למהומות (כזכור, היו אלה שנות המרד הערבי תרצ"ו-תרצ"ט). גם כוונת האזהרה הבאה הובנה על ידי הקורא הממוצע כיאות (בוודאי

אם קרא גם את הכרזת היטלר בעמוד הבא): אם אכן תגיב גרמניה, כצפוי, "ביסודיות גרמנית", על הכרזת המלחמה הבריטית, יהיו היהודים בסופו של דבר אלה שיסבלו. "הם [הבריטים] יצטרכו לתת תודה [על התגובה הגרמנית] לאותם אלה שגרמו למפולת" (5.9.1939). הכוונה ברורה: היהודים.

נאום היטלר עם סיום המערכה על פולין כונה במאמר המערכת של קיקר, כמו בשאר העיתונים הגרמניים, "נאום השלום". לכך נוסף באופן פרדוקסלי איום: "אוי למי שינסה להפריע לקולות פעמוני השלום לבשר על זמנים טובים [...] העמים ינקמו בו!". כמה שורות קודם לכן כבר רמז הכתב מי הם אלה שיש לנקום בהם: הממשלות הפושעות של צרפת ובריטניה, אבל מעל לכול – "מחרחרי המלחמה המקצועיים מקרב אספסוף העיתונאים היהודי" (10.10.1939).

באותו גיליון היה גם רמז פחות מחוכם שכוון ל"אויב היהודי". כל קורא של העיתון שטירמר יכול היה להבין את המסר האנטישמי שבקריקטורה בעמוד 2. מופיעה שם דמות טיפוסית יהודית (בשפה האיקונית האנטישמית) שהביעה את דעתה על המשחק בין גרמניה להונגריה, המשחק הבינ-לאומי הראשון מאז פרצה המלחמה, שהסתיים במפלה גרמנית 5:1, כדלקמן: "הונגריה התקיפה את גרמניה בהצלחה. הגרמנים יכלו לעשות לא כלום". גם הפיזיונומיה של הדמות וגם השגיאות הלשוניות שלה אינם מותרות מקום לספקות במי מדובר.

"הונגריה התקיפה את גרמניה בהצלחה. הגרמנים יכלו לעשות לא כלום" (Kicker, 41, 1939: 2). קריקטורה המגיבה על המשחק בין גרמניה להונגריה, שבו הפסידה גרמניה 5:1. הסטריאוטיפ האנטישמי של היהודי בא לידי ביטוי בפיזיונומיה של דמות הפרשן האנגלי ובגרמנית המשובשת היוצאת מפיו

זמן קצר אחר כך כוונה ההתקפה במאמר המערכת כנגד יהודי אמריקה: "ההון הגדול היהודי התאב לרווחים [אשר] לא טובת הציבור האמריקני עומדת לנגד עיניו", ובמיוחד "היהודי [ברנרד] ברוך",²² הם האחראים לכך שארצות הברית "ביטלה את הנייטרליות הקפדנית שלה" והתירה יצוא נשק לאנגליה. הנציגים האותנטיים של העם האמריקני, לגרסת קיקר, הם הנרי פורד וצ'רלס לינדברג, שאהדתם לגרמניה הנאצית וגישתם האנטישמית היו מן המפורסמות (7.11.1939).

ככל שהתמשכה המלחמה עברה האנטישמיות בדפי העיתון תהליך של רדיקליזציה וולגריזציה. זירות המלחמה הרבות פתחו פתח למפגשים רבים ושונים עם הנושא היהודי, גם בתחום הספורט. כך ניצל קיקר במאי 1940, מייד לאחר שפלשה גרמניה להולנד, את ההזדמנות כדי להזכיר את ביטול המשחק בין שתי הנבחרות בדצמבר 1938 ולציין שהחרם ההולנדי על גרמניה בתחום הספורט היה תוצאת "היות הנהלתן של אגודות הספורט ההולנדיות מיהדות במידה רבה" (14.5.1940). לאחר הניצחון על צרפת ביוני 1940 למדו קוראי קיקר ש"הרוטשילדים [...] יכלו לקחת אתם כשברחו מצרפת זהב, יהלומים, מניות ועוד ועוד", אך לא את סוסי המירוץ (שכנראה היו מבחינת העיתון החפץ הרלוונטי היחיד), ושכצרפת "נכסיהם של יהודים רבים שברחו הוכרוזו כאבודים". "היהודי העשיר", "הרוטשילדים" ו"הפחדנות היהודית" היו נושאים שכיחים בארסנל הדימויים האנטישמיים (11.3.1941).

דיווח שנשלח מבוקרשט כשלושה חודשים טרם תחילת מבצע "ברברוסה", בעצם הימים שממשלת רומניה הקצינה את מדיניות רדיפת היהודים עד כדי גירוש ורצח המוניים, מצא לנכון לספק בהקשר ל"שופטי כדורגל משוחדים" את המידע הבא: "השפעת היהודים היתה ניכרת. כך היה גם הקפטן האחרון של הקבוצה, ד"ר אקונמו, או בשמו האמיתי אהרליכר, יהודי" (18.3.1941). בהתייחסו למדיניות החדשה של הדיקטטור הרומני אנטונסקו, בדרך הכתב שישה שבועות מאוחר יותר על "הדרת היהודים מפעילות הספורט ברומניה" (8.4.1941).

ההתחשבות האולטימטיבית

מעט אחרי קרב סטלינגרד ואך חמישה ימים אחרי נאואו של גבלס, "התרכזו במלחמה טוטלית?", פירש חבר המערכת אריך מנצל בעמוד הראשון את המצב: "המשחק המתואם בין המעצמות הדמוקרטיות האנגלו-סקסיות והסובייטים, בהנהגת היהודים, שיעורו להשמיר את התרבות המערבית בת אלפי השנים", נגלה לעין כול. על גרמניה לעשות מאמץ מרבי כדי להתמודד עם "שורדי הציוויליזציה" הללו (23.2.1943). באפריל באותה שנה הונחתה העיתונות ישירות בידי גבלס לעסוק בנושא היהודי "בהתמדה" ועיתונות הספורט שיתפה כאן פעולה בלב חפץ²³.

בחודש יוני התפרסם מאמרו הרעיל של אוטו נרץ בהעיתון של שעה 12 על תפקיד היהודים בספורט, ובקיקר – אמירה מסמרת שיער שקשרה לא רק בין כדורגל ואנטישמיות,

אלא גם בין כדורגל ל"פתרון הסופי". מדובר במאמר קצר של פרנץ ריכרד ברנס (Behrens), שהיה לא רק עיתונאי ספורט, אלא סופר ומשורר מכובד, שהזכיר אגודות ספורט יהודיות "שהיו קיימות בגרמניה ובאוסטריה טרם תפיסת השלטון" הנאצית (1.6.1943). ברנס העדיף טקטיקה אחרת על "מחיקה מהזיכרון הקולקטיבי" כדי לבטא את עמדתו האנטישמית. הוא לא הסתיר את העובדה שקבוצת הכוח וינה הייתה פעילה, אך הזכיר אותה לקוראיו רק כדי שיוכל לדון ב"אגודה שהייתה מסובכת בלא מעט שערוריות" (שם).

ומכאן לצעד הבא: ברנס החליט להתייחס לזיכרון שהותירה אחריה אגודת הספורט היהודית בברלין, בר כוכבא,²⁴ כמנוף להתקפה אנטישמית חריפה. לאחר שקרא בעיתון "ברלינר מורגנפוסט" (*Berliner Morgenpost*) ידיעה שתאמה את תפיסת עולמו, סיכם וקבע: "כאשר מזכירים את השם בר כוכבא, אזי נדמה לאלה שם [הכוונה ליהודי אמריקה] שהוא היה דמוקרט חביב, בשעה שלמען האמת כתוצאה ממעשיו הנפשעים והבסטיאליים בפלשתינה בשנת 140 איבדו 500,000 איש את חייהם. זאת בימים שבהם היו בעולם רק כעשירית ממניין האנשים החי עלי אדמות היום". הוא ציטט גם מן העיתון "ברלינר צייטונג" (*Berliner Zeitung*): "מרירות היהודים בקפריסין וקירנניה עלו בחייהם של 200,000 קורבנות אריים כל אחת, טרם שדוכאו. והסיבה לכל המעשים המבישים הללו: תאוות הכוח של היהודים, שדווקא נהנו מחיים טובים באימפריה הקיסרית" (1.6.1943) הטקסט הזה, שנדפס כאשר גבלס הכריז על היות עירו נקיה סוף-סוף מיהודים, ראוי לבדיקה מדוקדקת. כוונת הציטוטים הייתה ברורה: להציג את היהודים כעם צמאדם לכל אורך ההיסטוריה שלו כדי שאפשר יהיה למצוא צידוק מושלם ל"נקמה" ביהודים. זו הייתה עמדת המוצא של התעמולה הנאצית. לצורך זה הרחיק ברנס עדותו עד לעת העתיקה. רמזים למגילת אסתר או לאזכור התיאורים של ההיסטוריון קסיוס דיו של מרד בר כוכבא נגד הרומאים, מרד שממנו סלד כמובן ההיסטוריון הרומי, היו טיפוסיים לשיטת טיעון זו. ברנס והעיתון הברלינאי לא הקפידו על העובדות, שהרי המרד בקירנניה ובקפריסין אירע בשנים 115-117, בזמנו של הקיסר טריאנוס ובהשתתפותם של לא-יהודים, שעה שמרד בר כוכבא אירע בארץ ישראל בשנים 132-135. גם המספרים במאמרים אלה גבוהים בהרבה מן המספרים המוגזמים המופיעים אצל קסיוס דיו. גם ההנחה שתושבי צפון אפריקה היו "אריים" ולכן נרצחו בידי היהודים, מצוצה מן האצבע. סיפורים אלה הופיעו כבר בקובץ האנטישמי "ספר כיס לשאלת היהודים" (שנקרא קודם לכן "הקטכזים האנטישמי" ונדפס למן סוף המאה התשע-עשרה במהדורות רבות), משמע היו שייכים זה כבר לאוצר הטענות של האנטישמים הגרמנים.²⁵

ברנס ואחרים התעלמו מדבר נוסף: מרד בר כוכבא פרץ 123 שנים אחרי פרוץ המרד של הרמן החרוסקי, הגיבור האולטימטיבי של מיתוס הלאומיות הגרמנית, נגד אותה רומא. בזיכרון הקולקטיבי היהודי ממלא בר כוכבא את אותו תפקיד שממלא בו הרמן (ארמיניוס) אצל הגרמנים, וכשם שאגודת ספורט גרמנית (בעיר בילפלד) נקראה

"ארמיניה", כך קראה לעצמה אגודת ספורט יהודית בברלין בשם "בר כוכבא". התשובה לשאלה הרלוונטית, מדוע יש לראות את ארמיניוס בניגוד לבר כוכבא כלוחם חירות או מדוע יש להתייחס לבר כוכבא כצמא דם יותר מארמיניוס, יכולה להיענות רק בהתבסס על היכרות עם טיעוני האנטישמיות הגרמנית. בהקשר הגרמני מעולם לא הטיחו בהרמן או בשבט הגרמני של החרוסקים, שהרימו יד נגד הרומאים, אף על פי ש"דווקא נהנו מחיים טובים באימפריה הרומית". לפי גישתם של אנטישמים, רק יהודים, אף פעם לא גרמנים שאינם יהודים, הם כפויי טובה, בלתי נאמנים או בוגדנים.

גם אזכור אמריקה במאמרו של ברנס אינו מקרי. אמנם היו אלה הציונים ש"גילו" מחדש את בר כוכבא, לא יהדות אמריקה. אלא שבשנת 1943 הייתה אמריקה האויב הגדול של גרמניה ובתעמולת הרייך השלישי הוצגו היהודים כמושכי החוטים בפוליטיקה האמריקנית. סביר גם שהעיתון הברלינאי, מקור הידיעה בעיתון קיקר, קיבל את המידע ישירות ממשרד החוץ הגרמני, שאיסוף קטעי עיתונות אמריקנית היה מתפקידיו. מכונת התעמולה האנטישמית של המיניסטרויון בראשות גבלס החלה כבר בשנת 1941 (עוד לפני כניסת גרמניה למלחמה נגד ארצות הברית) להציג את המאבק נגד אמריקה כמאבק נגד תכנית היהדות האמריקנית להשמיד את גרמניה והגרמנים.²⁶ קהל הקוראים של עיתון לאוהדי כדורגל אינו קהל של מומחים לנושאים מסוג זה, ולכן הוא טרף קל למי שרוצה להפיץ מידע מפוקפק מעין זה.

האנטישמים השתמשו מאז ומתמיד בביטוי התנ"כי "עין תחת עין" כדי להמחיש את תאוות הנקם היהודית, גם בשעה שהם עצמם עסקו בהשמדת העם היהודי על בסיס אותו רעיון, לכאורה. ראוי להציץ שוב באמירתו של ברנס כי "המעשים הנפשעים והבסטיאליים" של היהודי בר כוכבא עלו בחייהם של חצי מיליון קורבנות, וזאת "בימים שבהם היו בעולם רק כעשירית ממניין האנשים החיים עלי אדמות היום", לאמור: היום (שנת 1943) היה מדובר בחמישה מיליוני קורבנות. על פי ההיגיון הזה הרצח של חמישה מיליוני יהודים אמור היה להתקבל כעונש צודק בשיטת "עין תחת עין" גרמנית.

בל נשכח, הדיון הזה התנהל בעיתון שעניינו כדורגל והעילה לדיון עלתה ממגרש הכדורגל. אבל בהתבסס על הנושא השולי לכאורה של אגודת הכדורגל היהודית בר כוכבא, נבנתה עמדה עקרונית של אותו פרנץ ריכרד ברנס ועמה עמדת הקיקר, עמדה של תומכי המדיניות הרדיקלית ביותר נגד היהודים. כך היה גם הקיקר, בדרך אגב, שותף ליצירת האווירה שהפכה את ביצוע "הפתרון הסופי" לא רק לאפשרי, אלא אפילו ללגיטימי בעיניהם של מי שחונכו על ברכי האנטישמיות הנאצית.

הערות

- 1 העיתון היהודי הראשון היה עיתון המתעמלים *Jüdische Turnzeitung* שנוסד בשנת 1900 והיה אחר כך לעיתון של מתעמלים וספורטאים גם יחד. בשנת 1924 הופיע עיתונם של היהודים הלא-ציוניים *Die Kraft* ובשנת 1927 עיתון האגודה הציונית *Der Makkabi*.
- 2 מאמר זה הוא עיבוד שמיועד לקורא הישראלי של מאמר שהופיע באסופה בשפה הגרמנית לכבוד מלאת מאה שנה לייסוד העיתון *Kicker*. הנהלת העיתון נקטה צעד שעשו מיניסטריונים ושאר מוסדות בגרמניה בעשורים האחרונים – להפקיד בידי היסטוריונים מקצועיים את חקירת עברם הנאצי. Lorenz Peiffer and Henry Wahlig (eds.), *Einig, furchtlos, treu: Der Kicker im Nationalsozialismus: Eine Aufarbeitung*, Bielefeld: Die Werkstatt, 2022. התאחדות הכדורגל הגרמנית החליטה כבר לפני אליפות העולם שהתקיימה ב-2006 על אדמת גרמניה לממן פרויקט מחקר על תפקיד ההתאחדות ברייך השלישי. פרי המחקר הוא הספר *Nils Havemann, Fußball unterm Hakenkreuz: Der DFB zwischen Sport, Politik und Kommerz*, Frankfurt: Campus, 2005.
- 3 המונח "אנטישמיות" הומצא בשנת 1879 על ידי העיתונאי הגרמני וילהלם מאר מתוך כוונה להחליף את המונח בעל האופי הרתי "שנאת יהודים" במונח מודרני שמתייחס למוצא ולא לדת. ראו: משה צימרמן, *וילהלם מאר הפטריארך של האנטישמיות*, ירושלים: מרכז זלמן שזר, 1982.
- 4 Bernd-M. Beyer, *Der Mann, der den Fußball nach Deutschland brachte*, Göttingen: Die Werkstatt, 2003.
- 5 Henry Wahlig, *Sport im Abseits. Die Geschichte der jüdischen Sportbewegung im nationalsozialistischen Deutschland*. Göttingen: Wallstein Verlag 2015.
- 6 Erik Eggers, "...Deutsch wie der Sport, so auch das Wort!": Zur Scheinblüte der Fußballpublizistik im Dritten Reich!", in: M. Herzog (ed.), *Fußball zur Zeit des nationalsozialismus*, Stuttgart: Kohlhammer, 2008, pp. 161-181.
- 7 "Aus dem Reiche", *Kicker*, 4.4.1933. זהות הכותב האמיץ אינה ידועה.
- 8 הכרזה זו הופיעה בגיליון מיום 11.4.1933: "במסגרת עבודתנו אנו שואפים להסיק את כל המסקנות, במיוחד בשאלת הרחקת היהודים מאגודות הספורט".
- 9 לעניין זה ראו מאמרו של לורנץ פייפר והנרי והליג, "הספורט בחיי החברה היהודית-גרמנית לפני שנת 1933 ואחריה", בתוך: משה צימרמן (עורך), *דת השרירים: ספורט, לאומיות ויהדות*, ירושלים: כרמל, 2017, עמ' 185-202.
- 10 Otto Nerz, "Europas Sport wird frei vom Judentum", *Das 12 Uhr Blatt*, 4.6.1943.
- 11 "Kleine Sachen aus der Sommermappe", *Kicker*, 9.4.1935.
- 12 החל מהאזכור ב-28.11.1933 ועד 28.3.1939, חודשים רבים לאחר שהשם ישראל נכפה כשם פרטי על כל יהודי גרמניה כדי להבדילם ולבזותם. בניגוד למקובל בציון שמות שחקנים אחרים בעיתון, לא הופיעו ביחס אליו פרטים ביוגרפיים כלשהם.
- 13 Rudolf Oswald, "Ein Gift mit echt jüdischer Geschicklichkeit ins Volk gespritzt. Nationalsozialistische Judenverfolgung und das Ende des mitteleuropäischen Profifußballs 1938-1941. In: *SportZeiten. Sport in Geschichte, Kultur und Gesellschaft*, 2 (2002), Heft 2, pp. 53-67.
- 14 Mathias Marschik/C.Schreiber, "'Ich bin der Begründer des Wiener Fußballsports': Die Geschichte(n) des Max Johann Leuthe", *SportZeiten. Sport in Geschichte, Kultur und Gesellschaft*, 9 (2009) pp. 2, 7-26.
- 15 Claudia Kaiser, "Die Berichterstattung über die Länderspiele der deutschen Nationalmannschaft am Beispiel, der Kicker", in: Markwart Herzog and Andreas Bode (eds.), *Fußball zur Zeit des Nationalsozialismus*, Stuttgart: Kohlhammer, 2008, pp. 183-194.

- 16 טקטיקה דומה הופעלה מול צרפת. ערב המשחק שנערך ב־21 במאָרס 1937 בשטוטגרט הדגיש כתב הקיקר לא רק כי "ההתקרבות בין העמים היתה מאז ומתמיד חלק מתכנית המשחקים הגרמנית", אלא שהיה זה היטלר, הוא ולא אחר, "שיצר את הפלטפורמה הזאת בשנים שאחר עלייתו לשלטון" (16.3.1937).
- 17 הכתבת הקודמת, סטלה בלוך, ששימשה בתפקיד עד 1933, פוטרה עקב יהדותה.
- 18 W. Sch-P (Parker-Schmid), "London in Erwartung", *Kicker*, 3.12.1935
- 19 Gerhard Fischer and Ulrich Lindner, *Stürmer für Hitler*, Göttingen: Die Werkstatt, 1999, p. 111
- 20 הוא פסק לאחר רצח 11 הספורטאים היהודים באולימפיאדת מינכן 1972 ש"המשחקים חייבים להימשך".
- 21 לעניין הדיון על השתתפותם של ספורטאים יהודים באולימפיאדת ברלין והתנהלותו של בראנדג', ראו משה צימרמן, "הספורט בשירות הרייך השלישי", בתוך: הנ"ל (עורך), *דת השרירים*, עמ' 71-91.
- 22 ברנרד ברוך (1870-1965) היה איש עסקים אמריקני ויועצן של כמה ממשלות של ארצות הברית בזו אחר זו.
- 23 משה צימרמן, *גרמנים נגד גרמנים*, תל אביב: עם עובד, 2013; Jeffrey Herf, *The Jewish Enemy: Nazi Propaganda during World War II*, Cambridge, MA 2006, 199ff
- 24 בר כוכבא ברלין נוסדה בשנת 1898. ראו Robert Atlasz (ed.), *Bar-Kochba: Makkabi-Deutschland 1898-1938*, Tel Aviv: Mitglieder des Barkochba-Hakoah, 1977
- 25 Theodor Fritsch, *Handbuch der Judenfrage: Die wichtigsten Tatsachen zur Verurteilung des jüdischen Volkes*, Leipzig: Hammer Verlag, 1937, pp. 61-62
- 26 גבלס ניצל את החוברת של פלוני, תאודור קאופמן, יהודי מניו יורק, שהתפרסמה בשנת 1940 תחת הכותרת "על גרמניה להיכחד" כדי להוכיח שהיהודים מתכננים את השמדת הגרמנים. לגרסתו של גבלס שימש קאופמן יועץ של ממשל רוזוולט.